

הלכות הדף היומי

מסכת כתובות

תוכן

- א. האי מסוכריא דנזייתא אסור להדוקה ביומא טבא ... בפסיק רישיה ולא ימות.....1
- ב. תינוקת שלא הגיע זמנה לראות ונשאת ... נותנין לה ... עד שתחיה המכה הגיע זמנה לראות ונשאת ... נותנין לה עד מוצאי שבת ארבעה לילות.....4
- ג. חתן פטור מקרית שמע לילה הראשון עד מוצאי שבת אם לא עשה מעשה.....6
- ד. אבל חייב בכל המצות האמורות בתורה חוץ מן התפילין שנא' בהן פאר.....6
- ה. המפס מורסא בשבת אם לעשות לה פה חייב ואם להוציא ממנה ליחה.....9

דף ו.

א. האי מסוכריא דנזייתא אסור להדוקה ביומא טבא ... בפסיק רישיה ולא ימות

כמו שהתבאר לעיל דף ה: מן התורה אינו חייב על מלאכה שעשה אלא אם בן עשה אותה במתכוון, כלומר שביקש להשיג בפעולתו את התוצאה המקובלת, אבל אם לא התכוון לאותה התוצאה, וגם לא ודאי שעל ידי פעולתו זו תושג התוצאה המקובלת, הרי זה דבר שאינו מתכוון, ומותר לעשותו¹.

¹ רמב"ם פ"א מה' שבת ה"ה, ועיין שבת קי ב תוד"ה תלמוד, בשם השאלות, דההיתר הוא מטעם דאינה מלאכת מחשבת, ועיין שבת מא א בפנ"י ד"ה לולי פירש"י, דלא שרי ר"ש בדשא"מ אלא כשניכר מתוך מעשיו שאינו מתכוון באותו הענין שנעשה באיסור, אבל אם אין מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, אפי' ר"ש מודה דאסור, דלא אתי מחשבה ומבטל המעשה. ועיין סי' שמו ס"ו בביה"ל ד"ה לא, בשם התו' בביצה לב ב ד"ה מלמטה, ושלא כפירש"י שם, דכל שמכוון לעשות מה שהוא עושה, אף שאינו מתכוון למלאכה שהיא אסורה, לא מקרי דשא"מ, ואסור.

הלכות הדף היומי

מסכת כתובות

אך אם עשה מעשה שכתוצאתו ההכרחית נעשית מלאכה², אף על פי שלא נתכוון לה לתוצאה, הרי זה "פסיק רישא" ואסור לעשותו³.

ויש להבדיל בין שני סוגים של "פסיק רישא".

"פסיק רישא דניחא ליה", כלומר שהעושה נהנה מתוצאת הפעולה שעשה, גם אם כלל לא התכוון לה ועל מעשה⁴ כזה חייב⁵.

"פסיק רישא דלא ניחא ליה", כלומר שאינו נהנה מתוצאת הפעולה שעשה, או "פסיק – רישא דלא איכפת ליה", כלומר שאין לו כל ענין בתוצאת הפעולה⁶ על מעשה כזה אינו חייב⁷, אבל יש בזה איסור דרבנן.

² רמב"ם פ"א מה' שבת ה"ו, ועיין סי' שח במ"ב ס"ק קנ"ט, דפ"ר מלאכת מחשבת היא, ועיין קובץ שיעורים כתובות אות יט, דענין פ"ר יש לפרש בשני טעמים, א. דכיון שהוא יודע שהמלאכה נעשית מיקרי מכיון למלאכה. ב. דכיון שהתוצאה היא תוצאה הכרחית של מעשהו, נמצא שהוא בכלל מעשיו, ע"ש דהנפק"מ בין הטעמים הוא לענין פ"ר דלא ניח"ל, דלמעט הראשון הוא פטור, ולמעט השני אין לפוטרו בשאר איסורים משום דלא ניח"ל ודע, כי מצינו דפ"ר באמירה לנכרי מותר אף בנח"ל, סי' רנ"ג במ"ב ס"ק צ"ט ו – ק, וע"ש בביאור הגר"א בסוף הסימן שהוא מחמיר, ועיין ש"ש, מעשה חושב סע"י, שהוא מסביר טעם המתירים, משום שלנכרי אין שום שייכות לניחותא של היהודי, הרי אומר לו לעשות מלאכה שאילו היה היהודי עושה באופן זה, היה פ"ר דלא ניח"ל, הגם שעתה ניח"ל במלאכה הנעשית ממילא, וע"ש בב"ר בס"ק ה הסבר נוסף להיתר פ"ר באמירה לנכרי.

³ פסיק – רישא" פירושו – התוך ראשו ולא ימות? כלומר כשם שאי – אפשר לחתוך את ראשו של בעל – חיים בלא להמיתו בכך, כך אי – אפשר לפעולה המותרת להיעשות מבלי שתיעשה בפעולה זו גם מלאכה אסורה. לכן, הנוטל ידים במקום זרוע זרעים, יש בכך משום פסיק – רישא, גם אם לא נתכוון להשקות הזרעים, כמבואר בשו"ע ונו"כ או"ח שלו ג ומ"ב כז הפותח דלת כנגד להבה הקרובה אליה במקום שהרוח נושבת, יש בכך משום פסיק – רישא, כי הרוח גורמת להגברת הלהבה או לכיבוייה. כמבואר בשו"ע ונו"כ רע"ב ומ"ב ט ועי"ש בבה"ל ד"ה שמא

⁴ שבת עה. רמב"ם פ"א מה' שבת ה"ו.

⁵ כגון הנוטל ידים בגינתו שלו במקום זרוע זרעים, שהרי נוח לו בתוצאת המעשה, שכן הזרעים שזרע יגדלו. סי' שלו סע"ג ובמ"ב ס"ק כז

⁶ כגון הנוטל ידים בגינתו של אדם שאינו חפץ לעזור לו, כגון נכרי, במקום זרוע זרעים, שהרי אינו רוצה להשקות את זרעיו של הלה, כמבואר במג"א שלו ו. או אפילו בגינתו של יהודי שאינו אוהבו, שלא איכפת לו אם יגדלו צמחיו או לא, כמבואר שם במ"ב כז או אפילו נוטל ידים בגינה שלו אחרי שירדו גשמים וכבר השקו את הגינה כל צורכה, ואין לה כל צורך במים הנוספים. ועיין שו"ת הר צבי או"ח סי' רז

⁷ סי' שכ במ"ב ס"ק נ"ג ובביה"ל ד"ה יש וד"ה דלא, וע"ש ד"ה טוב, דבצירוף עוד סברות נקמין כהערוך, דפ"ר דלא ניח"ל מותר, ועיין סי' שלו במ"ב ס"ק כז וסי' שלו בשעה"צ ס"ק י, דלכתחילה אסור פ"ר דלא ניח"ל, ועיין חי' רבינו חיים הלוי פ"י מה' שבת הי"ז, דדעת הרמב"ם כהערוך, דפ"ר שלא ניח"ל מותר. ולכאורה התוס' לא ס"ל הכי, דהא לדעתם קנ"א ד"ה בארעא, הפטור של פ"ר דלא ניח"ל הוא משום דהוה משאצל"ג, והרי הרמב"ם ס"ל דמשאצל"ג חייב, פ"א מה' שבת ה"ז,

הלכות הדף היומי

מסכת כתובות

כבר התבאר במסכת שבת דף קיא. שיש שאדם עושה פעולה מסויימת, ויש בה משום מלאכה זו, ויש שבאותה הפעולה יש משום עשיית מלאכה אחרת, הכל לפי הנסיבות בדלהלן.

הסוחט בגד או בד כדי ליבשו אחרי הכביסה, הרי תכליתו היא ניקוי הבגד, ויש בזה משום מלאכת מלבן⁸, וכאשר הוא סוחט בגד או בד כדי להשתמש במשקין הנסחטים ממנו, הרי תכליתו היא המשקין, ויש בזה משום דש⁹. וגם אם אין כונתו לכך, אם ישתמש במשקים הרי הוא פסיק רישא וחייב.

אך במקרה זה ב"פסיק רישא דלא ניהא ליה", כלומר שאינו נהנה מתוצאת הפעולה שעשה, או שאין לו כל ענין בתוצאת הפעולה על מעשה כזה אינו חייב, ויש אומרים שיש בזה איסור דרבנן, ומטעם זה פקק של בקבוק טרמוס וכדו', מותר לעוטפו בפיסת בד כדי לאטום בדרך זו את פי הבקבוק יותר, מכיון שאינו ודאי שיסחטו משקים מהבד.

אך מותר לעשות כן רק אם אמנם הבקבוק אינו מלא משקין עד לשפתו. אבל אם הבקבוק מלא לגמרי, אסור לסגור ולפתוח בקבוק כזה, שכן בסגירתו ובפתיחתו ייסחט מן המשקין הבלועים בבד. ואף שהמשקין הנסחטין חולכין לאיבוד ולא אכפת ליה, מכל מקום אסור מדברי סופרים שהרי פסיק רישא הוא¹⁰.

ויש אומרים שכל שהמשקין חולכין לאיבוד, ואין איסור אפילו מדברי סופרים אלא כשמתכוין לסחוט, אבל כל שאינו מכין לכך אף על פי שהוא פסיק רישיה מותר כיון שאין הסחיטה נוחה לו כלל שהרי אין לו שום הנאה ממנה. והעיקר כסברא הראשונה.

אך אם מצטער בגלל המשקין הנסחטים כיון שהם מאוסים בעיניו, אפשר שיש להתיר¹¹.

⁸ כמבואר ברמב"ם שם פ"ט הי"א

⁹ עיין סי' שכ סע' מז ובמ"ב ס"ק מד, ויש שהוא חייב משום מלאכת מלבן וגם משום מלאכת דש, דהיינו, כשרוצה שהבגד יהיה נקי וגם רוצה להשתמש במשקין הבלועים, ע"ש במ"ב, וע"ש סע' יח ובביה"ל ד"ה יש מי.

¹⁰ עיין סי' שכ סע' יח.

¹¹ עיין שש"ב פ"ט הערה פט "שמעתי מהגרש"ז אויערבך זצ"ל, דאם מצטער בגלל המשקין הנסחטים כיון שהם מאוסים בעיניו, אפשר דלא דמי למסוכרייתא דנזייתא (כתובות דף ו א תוד"ה האי), מפני שהוא סוחט פסולת מפסולת, ולא משקה מפסולת."

הלכות הדף היומי

מסכת כתובות

וכן יש שהתירו¹² לשרות נייר במים כדי לנקות בו את השולחן או את גופו, ויש שכתבו לאסור¹³ משום שמתכוין לסחיטת המים מהנייר כדי לנקות בו, והרי הוא בכלל מלאכת מפרק.

וכן יש שהתירו¹⁴ שימוש במחטות לחות בשבת, אם אינו משתמש בחזקה אלא בנחת ללא כונת סחיטה, ויש שכתבו לאוסרם¹⁵.

ב. תינוקת שלא הגיע זמנה לראות ונשאת ... נותנין לה ... עד שתחיה המכה הגיע זמנה לראות ונשאת ... נותנין לה עד מוצאי שבת ארבעה לילות

לא¹⁶ טמאה התורה דמים באשה אלא דם הבא מן המקור כלומר מהרחם ולא שאר דמים, וגם ידוע שכל אשה הנבעלת בבתוליה יוצא ממנה דם בתולים, ואותו הדם אינו בא מן המקור רק מכח השרת בתוליה, ומן התורה טהור הוא, אבל חכמים אסרוהו¹⁷ משום רואה דם נדה ממש, וכן משום שמא

¹² עיין בשו"ת אנרות משה (או"ח סי' ע) שכתב שאין בכך משום איסור מלבן, כיון שהנייר הולך לאיבוד, וגם הוא מתקלקל בסחיטה זו. ומטעם מפרק כתב להתיר משום שנייר איסור סחיטתו מדרבנן כיון שאינו בולע כשיער, וגם אין צריך למים הנסחטים שדי לו במים שעל גב הנייר, וגם המים הולכים לאיבוד, והוי פסיק רישא דלא ניהא ליה, שיש להתיר בצירופים אלו באיסור דרבנן. ובש"כ (שם פי"ד סל"ז) כתב להתיר באופו שאינו לוחצו בחזק.

¹³ ועיין בשו"ת הר צבי (ח"א סי' קצ) שהסתפק האם אכן נחשבים שהולך לאיבוד כיון שזקוק למים, ועיין בהררי בשדה מה שביאר בזה. והגרשו"א (שש"כ מהדו"ח פי"ד הערה צט ועיין מאור השבת ח"ב מכתב כא) סבר בתחילה שאף עדיף מהולך לאיבוד, כיון שאין על היוצא שם משקה אפילו רגע אחד, ולכך התיר בלא צירופים נוספים, אך חזר בו ואסר. וכן אסרו בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' כה) ובחוט שני (ח"ב ל"ג עמ' רט).

¹⁴ בשש"כ (שם) התיר את השימוש בהן באופן שאינו מנגב בחזקה, שאינו סוחט אלא משתמש במים שעל גביו, אבל אם סוחטן אסור משום מפרק, שהרי הוא צריך למשקין היוצאין לצורך הניקוי. ועיין שו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' כה). ועיין באור השבת (חוברת יח) שהגר"א וי"א מביא שהועד בפניו שהגרשו"א לא חזר בו, וכן דעת הגרמ"פ להתיר.

¹⁵ עיין בספר ארחות שבת (בירורי הלכה ס"ז) שבדקו ומצאו שאין מציאות של ניגוב ללא סחיטה, ומטעם זה חזר בו בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' נח) והורה לאיסור בכל אופן שהוא, וכתבו שאף הגרשו"א חזר בו בסוף ימיו. ואולי מפני זה כתב בשש"כ (שם סל"ח) להתיר רק במגבני נייר, שאיסור סחיטתם מדרבנן (עיין בהערה הקודמת) ולא במגבני בד.

¹⁶ שו"ע ונו"כ יו"ד קצג

¹⁷ וז"ל הב"י ואסור לפרוץ גדרן של ראשונים ולהקל בו אפי' כחוט השערה ומי שעושה כן הרי הוא פורץ גדר וישכנו נחש עכ"ל.

הלכות הדף היומי

מסכת כתובות

נתערבו בו דם מן המקור, והחמירו כאן יותר מפני שאינו אלא לשעה ופעם אחת.

לפיכך אמרו למסקנא במסכת נדה (דף סה:): שהכונס את הבתולה בין קטנה בין בוגרת בועל בעילת מצוה ופורש ממנה מיד. אולם אותה בעילה גומר כדרכו אפילו באבר חי¹⁸, ואפילו היה דם שותת ויורד מתחלת הבעילה אינו צריך לפרוש ממנה ואף על פי שהשיר הבתולים.

ופורש מיד אחר גמר כל הבעילה מן המטה, ואחר כך שוב לא יגע בה, כנדה, ולא יישן עמה באותו הלילה. וצריך לייחד לכתחלה מטה מיוחדת משום זה, ואפילו היא קטנה שלא הגיע זמנה לראות ולא ראתה מעולם.

ואפילו בדקה עצמה ולא מצאה דם טמאה, ואפילו בוגרת שכבר כלו בתוליה ובדקה ולא מצאה דם טמאה, דחיישין שמא ראתה טיפת דם כחרדל וחיפהו שכבת זרע.

במה דברים אמורים שבא עליה ביאה גמורה, אבל אם לא בא עליה ביאה גמורה אלא הערה בה¹⁹ ולא ראתה דם, נוהגין להקל²⁰, ואין פורשין ממנה ולא חיישין בזה שמא ראתה.

דף ו:

¹⁸ מ"ז וש"ך שם א

¹⁹ עיי' בס"ט סק"ג שעמד על המחקר לברר מה זה נקרא גמר ביאה ומה נקרא הערה בזה והוכיח דבע"כ גמר ביאה היא הכנסת כל האבר דהוי ראוי להזריע וכל זמן שלא הכניס כל האבר בא"מ אף על פי שהכניס כל העטרה עם מקצת הגיד הוא בכלל הערה לענין זה, ולא ראתה דם ושאי"צ לפרוש וכ' שם דאף שיש לפקפק על זה מ"מ נראה דבקטנה ונערה שלא ראתה יש לסמוך על זה עיין שם ותמהני על הרב מלבושי טהרה בבאר מים חיים סעי' ב' ובקיצורו סק"א הביא זה בשם הס"ט וכ' דאף שהנו"ב הוכיח דהכנסת עטרה עם מקצת הגיד ג"כ מיקרי גמר ביאה מ"מ הכא לענין דרבנן יש להקל כד' הס"ט והעלה לפסוק בסתם דבכ"מ אם לא הכניס כל האבר ולא מצאה דם הוי רק הערה וא"צ לפרוש עיין שם ולא זכר שהס"ט לא רצה לסמוך על דבריו בזה רק בקטנה ובנערה שלא ראתה מעולם כאשר יראה המעיין שם. ועיי' בשו"ת לבושי מרדכי חיו"ד סי' קי"ט בחתן שבעל כמה בעילות אלא שלא היו ביאות גמורות וידע כי כל העטרה היתה מכפנים ואולי עוד מהאבר אבל זאת ברור לו שלא כל האבר הי' מכפנים ונסתפק כשתטבול אשתו ויבעול בעילה גמורה אם צריך לפרוש ממנה כמו שאר כונס בתולה והעלה להחמיר בביאה גמורה כשיבעול אחרי ביאות ההערות עיין שם דרכי תשובה ח

²⁰ עיין פלתי [תפארת ישראל סעיף ב'] שכתב וז"ל, ומוזה בעונותינו הרבים פשטה הקולא, ובעונותינו הרבים נמסרה לנשים אשר החתן בועל הכלה פעמים רבות יום או יומים כל זמן שלא נמצא על סדינה דם, ומשחק בתינוקות ואין זה בגדר הערה בה שבעל אותה פעמים רבות. ואין מציאת הדם ראייה לזה כלל, דלמא חיפהו שכבת זרע וכדומה. ובפרט רוב בתולות הן בוגרות ודמיהן מועטין, ולכן יש ליתן לב על זה ולמחות, כי בוגרות הדין מבואר במשנה [ובגמרא נדה סד, ב'] להדיא לאסור, עכ"ל.

הלכות הדף היומי

מסכת כתובות

ג. חתן פטור מקרית שמע לילה הראשון עד מוצאי שבת אם לא עשה מעשה

כבר נתבאר במסכת ברכות דף טו. ובמסכת סוכה כה. שהכונס²¹ את הבתולה פטור מק"ש וברכותיה, ומתפלה, ג' ימים וד' לילות. אם לא עשה מעשה, מפני שהוא טרוד טרדת מצוה. שמחשב על עסק בתולים. אך לאחר מעשה שאינו טרוד עוד והנושא אלמנה שאינו טרוד. וכן מזה הזמן ואילך חייב אף אם לא בעל.

דין זה היה בזמן הראשונים, אבל עכשיו שגם שאר בני אדם אינם מכוונים בראוי, גם הכונס את הבתולה חייב לקרות, ועם ברכותיה כדין, וגם מתפלל. שמכיון שחייב בק"ש, חייב בתפלה. ואם אינו קורא מיחזי כיוהרא, שמראה שמכיון בכל שעה.

וכבר נהגו שחתן גם מקפיד על תפילה בציבור כל שבעת ימי המשתה, ואף אם אין לו מי שילונו אין לו לימנע מלילך לביהכ"נ, הואיל ובזמננו שכיח יהודים רבים ברחוב²².

ד. אבל חייב בכל המצות האמורות בתורה חוץ מן התפילין שנא' בהן פאר

כבר נתבאר במסכת ברכות וסוכה שם: שאבל אסור²³ להניח תפילין ביום הראשון למיתת קרובו, או ביום שנקבר, גם אם אינו יום המיתה. כיון שהוא יום ראשון לאבילות ולמנחמים, אסור להניח תפילין.

ואבלים שטעו והניחו תפילין ביום הראשון, צריכים להורות להם לחלוץ התפילין מיד²⁴. ודין זה דאבל אינו מניח תפילין ביום הראשון, הוא גם באבל על אחיו ואחותו מאמו, או אחותו הנשואה. וכל זה ביום מיתה וקבורה. אבל אם אינו אלא יום קבורה לא יורה להם לחלוץ.

²¹ שו"ע ונו"כ שם ג

²² עיין כה"ח קלא סקפ"ז, וכיין בשו"ת קנין תורה ח"ב סוס"י מ"ד שכתב דמעולם לא ראיתי שנוהגין כן, ועיין שו"ת להורות נתן ח"ח סי' צ"ו, תשובות והנהגות ח"ג סי' נ"ה. הליכות שלמה פי"א סק"י

²³ שו"ע ונו"כ או"ח לח הו"ד שפ"א ושפ"א

²⁴ כף החיים שם יז

הלכות הדף היומי

מסכת כתובות

אפילו אם מת ביום ונקבר בלילה לא יניח תפילין ביום למחרת²⁵. מפני שהוא מעולל בעפר קרנו, ואין זה כבוד לתפילין שנקראו פאר לתת פאר תחת אפר²⁶, כמו שכתוב (יחזקאל כד, פסוק יז) פֶּאֶרֶךְ חֲבוּשׁ עָלֶיךָ. ומנהג רבים שביום הקבורה שאינו יום המיתה, מניח בעינעא ובלא ברכה²⁷.

ואחר שהנץ החמה ביום השני, ומכאן ואילך, חייב מיד²⁸. ויש פוסקים שביום השני אין להניח קודם הנץ, ע"כ מהנכון להמתין מלהניח עד אחר הנץ²⁹. ואין להניח תפילין ביום השני בפני מנחמים עד שילכו להם, אלא שאין חולץ אם הניח קודם שבאו מנחמים חדשים לנחם אותו³⁰.

ויש להשתדל לא לשבת עטור בתפילין, בשעה שהציבור מנחמים אותו ולכן יחלוץ מיד לאחר התפילה³¹.

אם אינו יודע מפטירת קרובו רשאים, להמתין מלהודיע לו עד אחרי שיניח תפילין ויתפלל.

אם נפטר מת לו מת קודם שקיעה, ונקבר ביום ראשון בבין השמשות תוך י"ג דקות וחצי לאחר השקיעה בשעות זמניות. יש לו להניח תפילין למחרת, ביום השני, אחר הנץ החמה בברכה³². וי"א³³ שיניחם ללא ברכה.

²⁵ מ"ב שם מז

²⁶ מ"ב שם יז

²⁷ לחשוש לשיטת המהריט"ץ (המובא בבה"ט סק"ד) ולהניח תפילין בלא ברכה ובעינעא, אם הוא יום הקבורה אך אינו יום המיתה. ובפרט אם הקבורה היתה בלילה, שאז אפילו המברך על הנחתן יש לו על מי לסמוך. וכ"כ בשמירת שבת כהלכתה פס"ד הע' קל"ב בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, ועיין תשובות והנהגות ח"א סי' תר"פ ששמע שכן נהג גם החפ"ץ חיים זצ"ל, ועיין בשו"ת יבי"א ח"ב יו"ד סי' כ"ז בשם הרבה פוסקים (לעומת זאת בבה"ט סקט"ז ובן איש חי ושו"ת אור לציון ח"א סי' ו' הכריעו שלא להניח כלל, וכן בשו"ת מהרש"ג ח"א סי' נ"ב שאין להניח, וכן בליקוטי מהרי"ח, ובמרא דשמעתא אות תע"ב שכן הורה הגרמ"א פריינד זצ"ל, ובשו"ת לבושי מרדכי מהדו"ק יו"ד סי' רכ"א שעל זה נאמר נהרא נהרא ופשטיה. וראה במנחת אלעזר ח"ב סי' ד' שכתב לברר כדעת מהריט"ץ ולהצדיק דעתו. ובמנהגי א"י הל' אבלות אות כ"ג כתב בשם הרב און אהרון שכן מנהג ירושלים.

²⁸ ולענין תפילין דר"ת בימי האבילות מצינו חילוקי דיעות בין המקובלים, עיין בה"ט סק"ה והגרע"א, ברכ"י סק"ד, וכה"ח סקכ"א וגם בזה נתפשט המנהג להניחם בעינעא

²⁹ מ"ב שם יט מלשון השו"ע באו"ח סי' ל"ח סי"ה משמע דמותר ביום השני אפילו לפני הנץ (מ"ב שם), וכן כתב הש"ך ביו"ד סי' שפ"ח סק"א בשם הב"ה. אולם בשו"ע שם ביו"ד כתב דרק עד אחר הנץ החמה ביום ב' מותר, ובגשר החיים פ"ח ד—ט כתב ואם נחוצו לו להתתפלל קודם הנץ, או כשאח"כ יצטרך להתפלל ביחידות, מקילין לו להניח תפילין גם קודם הנץ החמה, אפילו למחרת יום המיתה, וכ"ש למחרת יום השמועה (דהרבה אחרונים הסכימו שלחומרא בעלמא כתב המחבר להניח אחר הנץ לחוש לדעת הרא"ש).

³⁰ שם כ

³¹ תשובות והנהגות ח"ד סי' ו'

³² כן כתב בשו"ת בית יהודה עייאש חלק ב' (סוף סימן נז). והטעם דשמא יום קבורה שאינו יום מיתה צריך להניח תפילין בברכה, ואף אם תמצא לומר שגם ביום קבורה שאינו יום מיתה אין להניח תפילין, שמא בין השמשות יום הוא, ושמא נקבר ביום ראשון. ולכן יש להורות להניח תפילין למחרת, ואף יברך עליהם.

³³ במשמרת שלום אות ת— נ נסתפק בזה, ומסיק שיניח בלא ברכה עיי"ש

הלכות הדף היומי

מסכת כתובות

אם נקבר ביום אחר שהאבל כבר התפלל ערבית, לשיטה נ"ל שגם בנקבר בין השמשות מניחם בלא ברכה י"א³⁴ שיניחם למחרתו בלא ברכה.

מי שמת לו מת בשבת, ונקבר במוצאי שבת, מכיון שלא נהג אבלות בשבת כלל, יש להחמיר שלא יניח תפילין ביום ראשון כלל, אפילו בלי ברכה. וביום שני יניח תפילין דוקא לאחר הזריחה³⁵.

אם מת או נקבר בחוה"מ (חול המועד), מניח תפילין בחוה"מ במקומות שמניחים תפילין בחוה"מ, ולאחר המועד מניח בכל מקום. אף שהוא יום ראשון לאבילות מ"מ כבר נחמזהו מנחמים במועד. וכן כשנקבר ביום טוב שני יניח תפילין באסרו חג, שיו"ט שני עולה למנין שבעה ויום שאחר המועד יחשב לשני³⁶.

יש שכתבו³⁷ שחתן שמת לו מת בז' ימי המשתה, שאין חל עליו דיני אבלות, צריך שיניח תפילין.

אם שמע שמועה קרובה, כלומר ששמע לראשונה על מיתת קרובו, בתוך שלשים מהפטירה, ואפילו ביום ל' עצמו, דינו כיום הקבורה. ולפיכך אפילו אם שמע בלילה לא יניח תפילין ביום, ואפילו בא לו שמועה קרובה, כשכבר הניח תפילין והתחיל להתפלל, חולצין³⁸.

ואם שמע שמועה רחוקה כלומר ששמע לראשונה על מיתת קרובו, לאחר שלשים מהפטירה. שהדין הוא שאין האבילות רק שעה אחת, ולאחר מכן קם מאבילותו, מותר להניח תפילין³⁹.

ולפיכך אם בא לו השמועה באמצע פסוקי דזמרה וכדומה, לא יחלוץ התפילין. רק יחלוץ מנעליו משום אבילות, ואם ע"י השמועה בא לידי בבי צריך לחלוץ.

בשאר הימים⁴⁰ צריך האבל ליישב דעתו ולכוין ליבו לתפילין שלא יסיח דעתו מהם, אבל בשעת הספד ובכי לא יניח אותם.

³⁴ בפ"ת סי' שפ"ח סק"ב הביא בשם א"ר או"ח סי' ל"ח סק"ד דיש להסתפק באם שמע אחר שהתפלל ערבית, דקיי"ל יו"דסוסי' שע"ה שאותו היום אינו עולה לו, ומונה מיום המחרת, אי מניח תפילין, ומדברי הט"ז שם סי' ת"ב סי"א משמע דמניח תפילין עכ"ד, ועי' בס' חומות ירושלים סי' רס"ד שכתב דשם לא משמע כן, ודעתו שיניח בלא ברכה ויכסה אותם ע"ש.

³⁵ עיין שו"ת יביע"א יו"ד כז אות ה ובילקוט יוסף ציצית ותפילין ג

³⁶ מ"ב שם

³⁷ גשה"ח פ"ח ד—יב, וכתב ולא מיבעי להמנ"א שאבל בחוה"מ מניח תפילין ביום הראשון, אלא אפילו להשבו"י שבחוה"מ אינו מניח תפילין, דעכ"פ מעולל בעפר קרנו חתן שאני שאינו רשאי להיות מעולל בעפר קרנו, דהוא רשאי וצריך להיות בשמחה גם ביום הראשון עיי"ש, ובדעת קדושים סי' שמ"ב סק"ד כתב דאם מת לו מת ביום ז' יניח תפילין בלא ברכה דאולי לא בעינן שלמים עיי"ש.

³⁸ מאמר מרדכי סימן לח סק"ד

³⁹ מ"ב שם

⁴⁰ שו"ע ונו"כ שפ"ח ב

הלכות הדרף היומי

מסכת כתובות

ו'יא⁴¹ שלא יניח תפילין דרבנו תם כל שבעה, ויש מתירים⁴².

ה. המפיש מורסא בשבת אם לעשות לה פה חייב ואם להוציא ממנה ליחה

כבר התבאר במסכת שבת דף קז. שמלאכה שאינה צריכה לגופה כלומר, שעשה מלאכה שלא לתכליתה המקובלת, וכפי שנמסר למשה מסיני⁴³, אסורה⁴⁴ מדרבנן⁴⁵.

אולם יש מקומות שאמרו חז"ל, כי מלאכה שאסור לעשותה אך בעשייתה אינו מתכוון לתכלית האסורה, ואין לו ממנה כל תועלת, במקום מניעת היזק או בצער גדול אין איסור בעשייתה.

⁴¹ בחידושי הגר"ז מרגליות אבילות אות ג' בתב ותפילין דר"ת לא יניח האבל כל ז' ימי אבלות, ובביאורים שם כתב כ"ב בשם האריז"ל ובבר"י סי' פ"ח כתב כיון דפליגי בזה שב וא"ת עדיף, וכן נראה דעת הש"ע ע"ש, ואני מצאתי כן בשו"ת הרמ"ע מפאנו סוס"י ק"ז דמיום ב' דאבלות וכו' אין אנו מניחים אלא של רש"י בלבד עכ"ל.

⁴² בחידושי הגר"ז מרגליות הנ"ל כתב ובבר"י כתב שהמקובל מהר"ש הי' מניח תפילין של ר"ת בימי אבילות. ואמר שכן נכון ע"פ הסוד ג"כ, וכ"כ בשע"ת סי' תקנ"ה סק"א. ועיין בס' ויצבור יוסף סי' ב' שהאריך בזה, והביא מגדולים שכתבו להניחם עכ"ז ירא להכריע נגד הגי' גדולי ישראל שפסקו שלא להניחם, ובס' אות חיים ושלום סי' ל"ח כתב שראה לאבותיו הקדושים ז"ל בימי אבלם שהניחו תפילין דר"ת בצינעא ובשו"ת יביע אומר ח"ז חיו"ד סי' מג אות ה', וילקוט יוסף שם סימן כה אות ה' שיניח תפילין דר"ת כדרכו.

⁴³ ע"י תוס' שבת צד א ד"ה וכ"ש, דחייב רק אם עושה לצורך אותה תכלית שעשו במשכן. כגון החופר בור מפני שצריך לבור חייב מן התורה, אבל אם אינו צריך לבור אלא לעפר החפירה איסורו מדרבנן וכן המוציא חפץ מרשות לרשות מכיון שהוא צריך לחפץ במקום שמוציאו לשם חייב, ואילו המוציא פה אשפה מביתו לרשות הרבים (למקום המיועד לכך), מכיון שרצונו שלא יהיה בביתו פטור.

⁴⁴ סי' רעה במ"ב ס"ק ג, ע"ש דעשיית משאצ"ג איסור חמור משאר איסורי דרבנן, מכיון שיש בה צד חיוב לכו"ע, ועיין גם סי' שמב במ"ב ס"ק א. ועיין סי' רעה במ"ב ס"ק ג, דאף לחולה שאיב"ס לא התירו לעשות משאצ"ג, הגם שהתירו עשיית איסור דרבנן לצורכו, סי' שכח סע' יז.

⁴⁵ עיין שו"ע ונו"כ או"ח סי' שלד סע' כז ובמ"ב ס"ק פד ו – פה, והלכה כדעה הראשונה, דאין בזה אלא איסור דרבנן, ועיין סי' שיא במ"ב ס"ק י, דלא ברירא דהוה פטור עליה, ע"ש, ועיין סי' רסה סע' א ובמ"ב ס"ק ב. ועיין שבת צג ב רש"י ד"ה ור"ש, דהפטור במשאצ"ג הוא משום דלא הוה מלאכת מחשבת, ועיין גם חגיגה י ב ברש"י ובתוס' שם, להלן סע' ל. ועיין סי' שמו סע' ה, דהצד שאר שרצים שלא לצורך דפטור, דהוה משאצ"ג, שם במ"ב ס"ק לג, ומה שמסביר המ"ב שם – כגון לשחק, אין כוונתו שצד בע"ח כדי לשחק בו, דזה הוה משצ"ג, אלא י"ל שצד כמשחק בעלמא, ועיין גם חזו"א נ' ס"ק ד ד"ה ר"מ.

הלכות הדף היומי

מסכת כתובות

ולכן, הפותח פצע כשרצונו להרחיב את פי המכה חייב, אבל מותר לפתוח פצע כדי להוציא ממנו מוגלה, כי כאן אין כוונתו לפתח⁴⁶, אלא להוצאת המוגלה בלבד⁴⁷.

ולפיכך מותר לנקוב מורסא⁴⁸, בין ביד ובין במחט⁴⁹, וכאשר אי אפשר בדרך זו, אף מותר לנקבה בסכין ובמספריים כדי להוציא את המוגלה ממנה, וזאת אפילו אם עלול לצאת קצת דם יחד עם המוגלה⁵⁰. אבל אין ללחוץ על המורסא אחרי שהמוגלה יצאה⁵¹, והוא מחמת הדם שייסחט. גם אסור לגזור מן העור שעל המורסא⁵², וכן אסור לתולשו⁵³.

אם נכרי נמצא במקום, טוב שהוא יוציא את המוגלה מן הפצע⁵⁴.

אך אסור⁵⁵ לחוץ שחין או כל פצע קרוש שע"י החיכוך מוציא דם שנבלע בבשר⁵⁶, וא"כ עושה חבורה. וכן בכל אופן שידוע שע"י שיתגרד ייצא דם, וכן אסור לקנח פצע ע"י תחבושת אם הוא פסיק רישא שע"י כך ייצא דם.

אין לפתוח⁵⁷ פצע ולהכניס בו התקן הנועד לצבור ולהוציא מהפצע את הנוזלים או את המוגלה, אבל מותר להכניסו בפצע פתוח כדי להבטיח שפי הפצע יישאר פתוח, ובלבד שיזהר שלא להרחיב את פי הפצע⁵⁸.

⁴⁶ שו"ע ונו"כ או"ח סי' שכח סע' כח ובמ"ב ס"ק צ' ובשעה"צ ס"ק סה. ועיין רמב"ם פי"ב מה' שבת ה"ב ובה"ה שם, סי' שיה במ"א ס"ק לו ובמחהש"ק שם, ש"ש בכללי דבר שאינו מתכוין מעשה חושב סע' ד.

⁴⁷ וצ"ע דלמה לא גזרו משום שחיקת סממנים בהא דמורסא וקוץ בס"י שכח סע' כח ובמ"ב ס"ק פח. ושמעתי מהגרש"ז זצ"ל, דשאני מורסא דאינו מרפא רק מוציא את המוגלה. שמירת שבת כהלכתה הערות פרק לד הערה ז

⁴⁸ שם במ"ב

⁴⁹ שו"ע ונו"כ סי' שח סע' יא ובמ"ב ס"ק מו, וע"ע סי' שכח סע' כח בביה"ל ד"ה כדי

⁵⁰ עיי"ש דכח מ"ב פט

⁵¹ בשעה"צ ס"ק סז וסע' מח ובמ"ב ס"ק קמז.

⁵² שמירת שבת כהלכתה פרק לה הערה לגמא דסי' שמ סע' ב ובמ"ב ס"ק ב ו - ו. ועי' גם סי' שכח סע' כח בביה"ל ד"ה כדי.

⁵³ סי' שכח סע' לא בא"א (בוטשאטש), קצשו"ע סי' צא סע' יב, ועיין תהל"ד סי' שכח ס"ק מח, ועיין סי' שמ סע' ב בביה"ל סוד"ה יבלת, דכל שהדרך לתלוש ביד, אפשר דחייב הטאת,

⁵⁴ מ"ב שכח פח

⁵⁵ מ"ב שמו"ל

⁵⁶ ואינו דומה להוצאת ליחה שהליחה אינה מחוברת ומובלעת בבשר אלא כמופקדת ונתונה בתוך כלי וכשמפים השחין להוציאה אינו אלא כפותה כלי להוציא מה שבתוכו מה שאין כן בדם שהוא מחובר ומובלע בבשר. שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן שכח סעיף לג

⁵⁷ שמירת שבת כהלכתה פרק לה אות יז

⁵⁸ מ"ב שכח צ

הלכות הדף היומי

מסכת כתובות

מורסה או פרונקל אשר כבר פתחוהו בימות החול, והכניסו בו 'התקן' (פתילת גזה) כדי לשמור שפי הפצע ישאר פתוח, מותר להחליף בשבת גזה זו כפי המצטרך, ובלבד שיזהר שלא להרחיב פי הפצע יותר, ואם נסתם והתאחה פי הפצע מעט לא יפתחנו שוב.

אין לעשות בשבת אמבט במי סבון כדי לרכך את הפצע ולהוציא ממנו את המוגלה, שכן אין הדרך לרחוץ בהם אלא לרפואה, אלא אם כן הוא כואב מאד.